

HET GELDERSE GEVAAR IN 1528

door Leo Adriaenssen

Altijd en eeuwig was het oorlog met Gelderland. In 1388 werd Hilvarenbeek door de vijand van boven de Maas in de as gelegd en in de vijftiende eeuw was het zeker nog niet veilig. Het dieptepunt werd bereikt tijdens het veldheerschap van Maarten van Rossem. Hij was zo vreselijk, dat de Antwerpse schooljufvrouw Anna Bijns twijfelde wie de ergste was, de Gelderse veldheer of de vervaarlijke ketter Maarten Luther:¹

*Merten van Rossom heeft doen vanghen en spannen
Den landtman, roovende potten en pannen,
Makende hem therte alder bangste.*

(...)

*Merten van Rossom met veel quaets ghespuys verselt,
Heeft menich schoon huys in brande ghestelt;
Maer Luthers boosheyt gaet verre boven screven.*

(...)

*Es Merten van Rossom een verradere,
Luther es ooc een, en zoo veel quadere.*

Maarten van Rossem was moorddadig, een rover, een brandstichter. Hij was kortom een booswicht. Maar, besloot Anna Bijns:

Noch schijnt Merten van Rossom de beste van tween.

Een Brabants gedicht van onbekende hand houdt zich alleen met de Gelderse geweldenaar bezig.² De titel luidt:

*RosseMs gheVVeLt heeft Brabant ghestelt In VierIge CoLen,
VeeL dorpen geqVeLt, Gods dIenaers gheVeLt, 't bLIIfT nIet
VerhoLen.*

Het is even cijfèren, maar optelling van de hoofdletters, behalve die van god, leidt tot het jaartal 1542.

*Ten eynde eenen haen met den rooden camme,
Liet ghi al daer voer u wapen yent,
Want men sach terstont daer vier en vlamme,
dWelck alle die Kempen doer woerde bekend;
Dies men alle lantslieden daeromtrent
Terstont sach vlieden en al abandoneren,
Want elc sou geerne sijn lijf salveren.
Oerschot, Beeck, en andere dorpen met hoopen,
En voeren niet bat, te dier stont,
Behalven dat elc was wechgheloopen,
Soe dat u volck niemant thuys en vont,
dEen worden ghebrantscat, dander goet ront
Ghebrant, ghepilleert, met ghelijcke boeten; -
Maer gemeyn ongeval mach weynich versoeten.*

Boven Oesterwijck leyddi uwen legele,
By een wintmolen, op een hooch velt,
Voer u sloech Mars zijn plaghe, zijn vlegele,
Met rooven, met crachte, en met ghewelt,
Daer creechdi duer brantscatinge groot gelt,
En van ranssoenen niet om vervelen; -
Wee hem die rijc wordt met rooven, met stelen.

Inderdaad werden Hilvarenbeek en vele andere dorpen in de meierij van Den Bosch in 1542 door Van Rossem gebrandschat.³

Eerder in de eeuw was het ook spannend geweest. Een lied verhaalt van de gebeurtenissen in 1528: vom gellerlandt eyn new lied. wie vtrich von seynem herren schied.⁴

Aus Utrich etlich Gelrisch leut
Holten zu Greffenhag gros beut,
Prandtschetzten sie auch thewre;
Entsaztzen sich nit des regiments,
Ir silbern becher und kredentz
Kam inen wol zu stewre.

(...)

Burgunder waren wolgemut,
Nomen den Gellern als ir gut,
Das sie erbeutet hetten
Kurtz in der Meyerey von Busch;
Wurden darzu ertödt ee musch⁵
Fünffzehen sich erretten.

Hassolt bis in die fünffte woch
Belegert wardt, ergab sich doch;
Schenck Jörg lies sie geniessen,
Das yederman genad begert,
Mochten nit wonen ob der erdt,
Das schafft seyn hefftigs schiessen.

De Geldersen hadden Den Haag geplunderd, maar werden verslagen toen Joris Schenck van Toutenburg ('Schenck Jörg') Hasselt innam. Daarmee werd volgens de dichter gewroken wat zij kort tevoren in de meierij van Den Bosch hadden aangericht.

In Hilvarenbeek werden de ontwikkelingen nauwgezet gevolgd. Dat blijkt uit een aantekening op de kافت van een schepenprotocol:⁶

Anno XXVIII

Item syn geweest die Geldersche knechte wt Vtrecht in Tsgre-
venhage.

Item daer naer is Hasselt gewonnen by joncker Joryss Scenck,
gubernatoer van Vrieslant.

Item opten Pincxdach syn die Geldersche geslaegen comende wt
rennen van Leendt.

Item opten XIII^{sten} dach Junii wert [?] Hatthem gewonnen by den
greve van Bueren.

Vermoedelijk heeft de secretaris van Hilvarenbeek dit kleine kroniekje geschreven. Deze, mr Dierck Otten, was tevens notaris en woonde in *de Swaen* aan de Vrijthof.⁷ Hij was tamelijk goed op hoogte van de gebeurtenissen. Inderdaad hadden de Geldersen uit Utrecht komende 's-Gravenhage geplunderd. Hasselt was daarna vijf weken lang door Joris Schenck belegerd, bestormd en ingenomen. Vervolgens werden andere steden aangepakt: Harderwijk viel begin juli 1528, Tiel hield stand en Hattem bezweek in augustus voor de heer van Eindhoven en Buren, Floris van IJsselstein.

In 1528 hadden 's-Hertogenbosch, Antwerpen, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden en Amsterdam een militaire unie gesloten om Gelderland binnen te vallen en voorgoed mores te leren. Aanvankelijk waren ook Brussel en Leuven van de partij, maar omdat ze verder van de grenzen lagen, voelden zij zich veilig en trokken zij zich uit het bondgenootschap terug. In de stad en meierij van Den Bosch werden oorlogsbelastingen geheven en soldaten geworven. Toen de geallieerden optrokken, verschenen voor de muren van de genoemde Gelderse steden de legers van de stadhouders van Friesland (Schenck) en Holland, samen met een Overlands, een Nederlands, een Hollands, een Waals en een Bosch' (meierijs) leger.

Niet alleen Gelderland was het strijdtoneel, maar ook in de meierij van Den Bosch spookte het. Op Pinksterdag 1528 versloegen de Brabanders bij Leende de Geldersen. Het moet een heel bloedbad geweest zijn, want naar verluidt had de agressor negenhonderd doden te betreuren.⁸ Dat was voor de Brabanders verheugend nieuws, maar het Gelderse gevaar was wel erg dichtbij geweest. De Beekse verslaggever zal de gebeurtenissen met enige opluchting hebben genoteerd.

Aantekeningen:

1. Anna Bijns, *Refereinen*, uitgeg. en ingel. door L. Roose. Antwerpen 1949, p. 15-21.
2. J. van Vloten, *Nederlandsche geschiedzangen, naar tijdsorde gerangschikt. Eerste bundel, 863-1572*. 2e uitg., Amsterdam 1864, pp. 219, 220.
3. L.F.W. Adriaenssen, *Hilvarenbeek onder de hertog en onder de generaliteit. Sociale en economische geschiedenis van een Kempens dorp tussen 1400 en 1800*. Hilvarenbeek 1987, pp. 388, 389.
4. B.H. van 't Hooft, *Honderd jaar Geldersche geschiedenis in historieliedereren*. Arnhem 1948, p. 127.
5. *ee musch 'sneller dan mussen' (?)*
6. Streekarchief Oisterwijk: Hilvarenbeek R. 30.
7. Adriaenssen, *Hilvarenbeek onder de hertog*, p. 262.
8. L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch* (5 dln.), St.-Michielsgestel, 1870-1876, deel 4, p. 100.